

André Flécheux: Cesta uvnitř?

Gilles Deleuze: Řekl jsem „cesta bez pohybu“. To není nějaká vnitřní cesta, to je cestování po těle, třeba i po kolektivním těle.

Mieke Taat: Pokud vám dobře rozumím, kladete humor a ironii proti nešťastnému vědomí. Souhlasil byste, že Kafkův, Beckettův a Nietzscheův smích nevylučují u těchto spisovatelů pláč, pokud slzy, jež prolévají, ne-tryaskají z nějakého vnitřního či interiorizovaného pramene, nýbrž pro-dukují je tok na povrchu těla?

Gilles Deleuze: Určitě, myslím, že s tím se shodnu.

Mieke Taat: A ještě jedna otázka: když proti sobě kladete humor a ironii a nešťastné vědomí, neodlišujete již jedno od druhého tak, jak jste je odlišoval v *Logice smyslu*, kde jedno bylo na straně hloubky, druhé na straně povrchu. Nemyslíte si, že ironie by mohla být nebezpečně blízko nešťastnému vědomí?

Gilles Deleuze: Změnil jsem se. Protiklad povrch–hloubka mně už nic neříká. Teď mne zajímají vztahy mezi plyným tělem, tělem bez orgánů a toky, které proudí.

Mieke Taat: Pak by ale nebyl vyloučen resentment.

Gilles Deleuze: Ale ano, je vyloučen.

O KAPITALISMU A TOUZE

Actual: Když popisujete kapitalismus, říkáte: „Sebemenší operace, sebemenší průmyslový či finanční mechanismus nemohou než vyjevovat slabost kapitalistického stroje a patologický ráz jeho racionality (nikoli nepravé, nýbrž opravdové racionality, avšak opravdové racionality této patologie, této slabosti, protože stroj bezpochyby funguje). Neltrozí, že propadne šílenství, protože již od počátku je veskrze šílená, a odtud také pochází její racionalita.“ Znamená to, že po této „anormální“ společnosti anebo kdesi mimo ni může existovat společnost „normální“?

Gilles Deleuze: Neužíváme výrazů „anormální“ a „normální“. Všechny společnosti jsou současně racionální i iracionální. Jsou nutné racionální svými mechanismy, kolečky, svými systémy propojování, a dokonce i místem, které připisují iracionálnosti. Ale to vše předpokládá kódy či axiomy, které sice nejsou vytvořeny náhodou, avšak nevyznačují se ani nějakou vnitřní racionálností. Je to stejné jako v teologii: jakmile přijmeme hřích, neposkvrněné početí a vtělení, je tu vše naprosto racionální. Rozum je oblast, která se vyděluje z iracionality. Nikoli ve stínu iracionality, nýbrž oblast, kterou prostupuje iracionalita a která je definována vylučně určitým typem vztahů mezi iracionálními faktory. V základech každého rozumu je delirium, scestnost. V kapitalismu je všechno – kromě kapitálu či kapitalismu – racionální. Burzovní mechanismus je veskrze racionální, je možné mu rozumět, naučit se s ním zacházet, kapitalisté ho umí využívat, a přesto je to naprosto šílené, dementní. V tomto smyslu tedy tvrdíme: vždy jde o racionalitu iracionality. V Marxově *Kapitálu* je cosi, co se většinou přehlíželo, totiž do jaké míry je fascinován kapitalistickými mechanismy – právě proto, že jsou naprosto dementní, a přesto fungují. Co je tedy ve společnosti racionálního? Jakmile se zájmy definují v rámci této společnosti, pak je to způsob, jímž je lidé sledují, jímž usilují o jejich realizaci. Ale pod tím jsou touhy, obsahy touhy, které nejsou totéž, co obsahy zájmu, a na nichž závisí jak určení těchto zájmů, tak i jejich uspořádání: to celé je pak obrovský proud, všechny možné druhy libidi-

nálně-nevědomých toků, které tvoří delirium této společnosti. Současný kapitalista či technokrat netouží stejným způsobem jako obchodník s otrocky anebo hodnostář staré čínské říše. Jestliže lidé ve společnosti touží po represí, a to jak po represí druhých, tak i sebe samých, jestliže tu vždy existují lidé, kteří chtějí obtěžovat druhé a kteří mají možnost, „právě“ tak činit, pak to odhaluje problém hlubokého vztahu libidinální touhy a sociálního pole. Existuje cosi jako „dezinteresované“ zalíbení v opresivním stroji: Nietzsche řekl mnoho výstižného k těmto výhrám rabů, o tom, jakým způsobem nám zklamání, deprimovaní a slabí vnucují svůj způsob života.

Actual: Co je tedy v tom všem to, co je kapitalismu vlastní?

Gilles Deleuze: Snad skutečnost, že v kapitalismu se delirium a zájem, anebo touha a rozum distribuují zcela novým způsobem, výjimečně „anormální“? Ano, myslím, že je to tak. Peníze, kapitál—peníze jsou takovým momentem demence, který má svůj ekvivalent už jen v psychiatrii: to, co se zde nazývá terminálním stadiem. Je to velmi složité, tedy alespoň tolik: V jiných společnostech existuje rovněž vykořisťování, skandály a utajování, ale to je součást „kódu“, existují zde dokonce i explicitně tajné kódy. V kapitalismu je to jinak: nic není tajné, alespoň v principu a v souladu s určitým kódem (proto je kapitalismus „demokratický“ a „zveřejňuje se“, dokonce i ve smyslu právním). A přitom nic tu není *vymahatelné*. Sama legálnost není vymahatelná. Narozdíl od jiných společností je to režim, který je veřejný, a současně nic nepřipouští. Režimu peněz je tedy vlastní naprosto specifické delirium. Podívejte se například na současné takzvané skandály: noviny o nich stále mluví, všichni se tvaří, buď že se brání, anebo že útočí, ale marně bychom pátrali po tom, co ilegálního v tom vyjde na jevo vzhledem ke kapitalistickému režimu. Premiérovy daně, machinace s nemovitostmi, nátlakové skupiny a obecně ekonomické a finanční mechanismy kapitalismu, to vše je s výjimkou drobných výstřelků velku legální; dokonce je vše veřejné, ale *nikdo se k němu nehlasí*. Kdyby levice byla „rozumná“, pouze by vulgarizovala ekonomické a finanční mechanismy. Nemí třeba zveřejňovat soukromí, stačí přijímat to, co je již veřejné. To je demence, které se nic nevyrovná ani v nemocnicích. Namísto toho se mluví o „ideologii“. Ale ideologie je bezvýznamná: to, o čem jde, není ideologie, není to dokonce ani rozdílné či protiklad „ekonomie-ideologie“, nýbrž *organizace moci*. Protože organizace moci je způsob, jímž se touha

ocitá v ekonomice, způsob, jímž libido obsazuje ekonomiku, jde v patách ekonomice a živí politické formy represe.

Actual: Je tedy ideologie zrakový klam?

Gilles Deleuze: Vůbec ne. Když řekneme, že „ideologie je klam“, je to stále tradiční teze. Na jednu stranu se takto klade základna, ekonomie, to, co je důležité, a na stranu druhou nadstavba, jejíž součástí je ideologie, ale potom se zcela nechává stranou touha v ideologii. Je to dobrá metoda, jak nevidět to, že touha působí v základně, jak do ní proniká, je její součástí a jak následkem toho organizuje moc, jak se organizuje represivní systém. Nefikáme, že ideologie je klam (anebo pojem označující určitý typ iluzí), nýbrž říkáme: ideologie neexistuje, je to iluzorní pojem. Proto tak vyhovuje komunistické straně a ortodoxnímu marxismu. Marxismus kladl takový důraz na ideologie proto, aby lépe skryl, co se dělo v Sovětském svazu: novou organizaci represivní moci. Neexistuje žádná ideologie, existují jen organizace moci, pokud platí, že organizace moci je jednota touhy a ekonomické základny. Uvedu dva příklady. Poučení: levičáci během Maje 1968 ztratili spoustu času, když chtěli, aby profesori provedli svou sebekritiku jako agenti buržoazní ideologie. To je hloupé a lichotí to masochistickým puďům profesorů. Boj proti konkursu byl opuštěn a namísto toho se vedla polemika a usilovalo se o velkou veřejnou anti-ideologickou zpověď. Během té doby nejtvrdší profesori bez obtíží stačili zreorganizovat svou moc. Problém výuky není ideologický problém, nýbrž je to problém organizace moci: zvláštností moci výuky je to, že se jeví jako ideologie, ale to je čistá iluze. Moc na prvním stupni škol je ovšem něco jiného, té je podřízeno každé dítě. A druhý příklad: křesťanství. Církve je zcela uspokojena, pokud se chápe jako ideologie. Může diskutovat a z toho žije i ekumenismus. Ale křesťanství nikdy nebyla ideologie, je to velmi originální, velmi specifická organizace moci, která dokázala vytvořit její nejrůznější formy, a to již od římské říše a středověku, a která vynalezla ideu mezinárodní moci. To je mnohem důležitější než ideologie.

Félix Guattari: Totéž je i v tradičních politických strukturách. Všude stejná past: velká ideologická rozprava na všeobecném zasedání, zatímco otázky organizace jsou vyhrazeny odborným komisím. Ty se jeví jako druhotné a závislé na politických rozhodnutích. Přitom reálnými problémy jsou právě problémy organizace, které nejsou nikdy explicitní ani racionální,

třebaže nakonec se formulují jakožto ideologické. Ale skutečná rozdělení se odehrávají právě tady: vztah k touze a moci, obsahy, skupinový Oidipus, skupinové „nadjá“, perverze. Pak teprve se budují politické protiklady: jednotlivce se rozhoduje pro toto, a nikoli pro tamto, protože v rovině organizace a moci už vždy zvolil svého nenáviděného protivníka.

Actuel: Vaše analýza je přesvědčivá, pokud jde o Sovětský svaz a kapitalismus. Ale pokud jde o detaily? Jestliže všechny ideologické protiklady z definice maskují střety touhy, jak byste potom analyzovali rozdílnosti tří trockistických „grupuskulí“? O jaký střet touhy by šlo v tomto případě? I přes politické spory se zdá, že každá skupina plní stejnou funkci vzhledem ke svým aktivistům: nabízí bezpečnou hierarchii, rekonstituci sociálního prostředí v redukováném měřítku, jasný výklad světa... Nevidím žádný rozdíl.

Félix Guattari: I kdyby jakákoli podobnost s existujícími skupinami byla čistě spekulativní, lze si představit, že jedna z nich se nejprve definuje věrností k rigidním pozicím komunistické levice z doby urváření III. Internacionály. To je ovšem kompletní axiomatický systém včetně fonologické roviny – způsobu, jímž se artikuluji určitá slova, gesta, která je pro- vázejí –, nemluvě již o organizačních strukturách, pojetí vztahů, které je třeba mít ke spojencům, centristům, protivníkům. To by mohlo odpovídat určité formě oidipalizace, nedotknutelnému a bezpečnému universu, jako je universum obsesemi stíženého člověka, který je zcela bez sebe, jakmile někdo změnil místo nějakého běžného předmětu. V této identifikaci s ustálenými formami a obrazy by pak bylo třeba hledat onen typ účinnosti, který byl vlastní stalinismu – ovšem s výjimkou jeho ideologie. V jiných ohledech stále podržují obecný rámec metody, avšak je tu i schopnost proměny: „Soudruzi, musíme si uvědomit, že nepřítel je stále stejný, třebaže podmínky se změnily.“ Takto je grupuskule otevřenější. Je to ale kompromis: původní obraz byl přeškrtnut, ale zůstal, pouze do něho byly včleněny další představy. Multiplikují se shromáždění a množí se veřejná pódia, a rovněž tak i zásahy zvenci. Jak říká Zazie, toužící vůle dokáže otravovat své aktivisty.

Pokud jde o zásadní věci, všechny tyto skupiny hlásají v podstatě totéž. Avšak radikálně se odlišují svým *stylem*: definici vůdce, propagandy, pojetím disciplíny, věrnosti, umětenosti, asketismu politického aktivisty. Jak vysvětlit tyto polarity, aniž bychom se zahloubali do ekonomie touhy sociálního stroje? Politická i analytická škála je velmi široká, sahá od anar-

chistů k maoistům. A nezapomínejme, že za minimálními okraji grupuskulí je masa lidí, kteří nevědí, co by měli zvolit: levičácký elán, přitažlivost odborových akcí, revolta, očekávání anebo nezáměr. V první řadě je nezbytné popsat úlohu těchto strojů, které drtí touhu a jímž jsou grupuskule, celou tuto práci broušení a prosívání. Je to dilema: buď se nechat zlomit sociálním systémem, anebo se začlenit do již vypracovaného rámce těchto malých církví. Máj 68 přinesl v tomto ohledu překvapivé odhalení. Toužící moc dosáhla takové akcelerace, že rozbila grupuskule. Ty se pak znovu daly dohromady, jakmile se začaly podílet na obnovování řádu spolu s ostatními represivními silami: CGT (Svaz komunistických dělníků), PC (Komunistická strana), CRS (zásahová policejní jednotka), anebo s Edgarem Faurem. Neříkám to proto, abych si hrál na provokátéra. Aktivisté se odvážně bili s policií. Avšak jakmile opustíme sféru boje zájmu a zkoumáme funkci přání, musíme připustit, že způsob, jímž určité skupinky získávaly své mladé sympatizanty, hraničil s duchem represe: že to byla snaha podchytit osvobozenou touhu, aby jí bylo možné odvést jiným směrem.

Actuel: Co je osvobozená touha? Chápu, jak může vypadat v případě jednotlivce anebo nějaké malé skupiny: umělecká tvorba, rozbíjení výloh, zapalování, anebo prostě jen nějaká orgie, případně postupně upadání do vegetující zchátralosti. Ale co potom? Jak si představit kolektivně osvobozenou touhu v měřítku sociální skupiny? Dokážete uvést nějaký konkrétní příklad? A co to znamená ve vztahu ke „společnosti jako celku“, pokud se nevzdáte tohoto pojmu jako Michel Foucault?

Félix Guattari: Jako referenční bod jsme zvolili touhu v jednom z jejích nejkritičtějších, nejvyhrocenějších stavů: ve stavu schizofrenie. A schizofrenika, který je schopen něco produkovat, narozdíl od schizofrenika internovaného a ubitého drogami a sociální represe. Vycházíme z toho, že jistí schizofrenici přímo vyjadřují svobodné dešifrování touhy. Jak si představit kolektivní formu ekonomie touhy? Zajisté nikoli lokálně. Težko jsem si dokázal představit malé osvobozené společenství, které by se uchovávalo v toku represivní společnosti, jako nějaký součet individuál schopných vytrhnout se z ní. Jestliže je touha naopak samou texturou společnosti jako celku včetně jejích mechanismů reprodukce, může pohyb osvobození „krytalizovat“ ve společnosti jako celku. Během Maje 68, který začal jiskrami a lokálními požáry, se ořes prudec přenesl na celou spo-

lečnost. A to i na skupiny, které ani zdaleka neměly nic společného s revolučním hnutím, na lékaře, právníky, obchodníky. Nakonec tedy převážil zájem, ale teprve po měsíci plném plamenů. Směujeme k výbuchům tohoto typu, avšak hlubším.

Actual: Vyskytlo se již v dějinách prudké a trvalé osvobození touhy i kromě krátkých období svátků, karnevalů, válek anebo krátkodobých revolucí? Aneb věříte v konec dějin: že po tisíciletích odcizení se sociální vývoj prudce obrátí a nastane revoluce, která bude poslední a navždy osvobodí touhu?

Félix Guattari: Ani jedno, ani druhé. Ani definitivní konec dějin, ani dočasný exces. Konec dějin znají všechny civilizace, všechna historická období, což ale nic nedokazuje a neznamená nutně nějaké osvobození. A stejně tak nic jistého nepřináší ani okamžiky svátku či excessu. Existují revoluční aktivisté, kteří cítí smysl pro odpovědnost a kteří říkají: exces ano, ale „v první fázi revoluce“, po které ovšem přichází druhá fáze, organizace, fungování, řešení vážných problémů. V jednoduchých okamžicích svátku žádné osvobození není. Přečtěte si Victorovu¹ diskusi s Foucaultem v *Temps modernes*, která se týká maoistů.² Victor souhlasí s excessem, avšak pouze v „první fázi“. Jakmile ale přijde na vážné věci, požaduje nový státní aparát, nové normy, lidovou justici a její tribunál, autoritu vnější vzhledem k masám, nějakou třetí stranu, která má řešit rozpory mas. Znovu staré schéma: oddělení pseudo-avantgardy schopné provádět syntézy, vytvořit stranu jako zárodek státního aparátu; rekrutování povznesené a vzdělané dělnické třídy; zbytek je odpad, *lumpen proletariat*, jemuž nelze důvěřovat (stále stejné popírání touhy). Avšak již tato rozlišení slouží tomu, aby se touha chytila do pastí a mohla sloužit byrokratické kastě. Foucaultova reakce spočívá v odmítnutí této třetí strany, říká, že pokud existuje něco jako lidová spravedlnost, obejde se bez tribunálu. Velmi dobře ukazuje, že rozlišení „avantgarda / proletariát / ne-proletářský plebs“ je rozlišením, které buržoazie vnucuje masám a jehož užívání, aby rozdrtila projevy touhy, aby *marginalizovala* touhu. Otázka se stále točí kolem státního aparátu. Bylo by bizarní, jestliže bychom ve věci osvobození touhy spoléhali na nějakou stranu anebo státní aparát. Doža-

¹ Pierre Victor byl pseudonymem Benny Levyho, který vedl Proletářskou revoluci (ilegální). (Pozn. vyd.)

² Srov. *Les Temps modernes*, „Nouveau Fascisme, Nouvelle Démocratie“, č. 310 bis, červen 1972, s. 355–366.

dat se lepší spravedlnosti znamená dožadovat se lepších soudců, lepších policajtů, lepších šéfků, správné Francie atd. Za tím je ale řečeno: jak byste chtěli bez strany sjednotit lokálně vybouchující střety? Jak by mohl tento stroj fungovat bez státního aparátu? Je zjevné, že revoluce potřebuje válečný stroj, ale to není aparát státu. Stejně tak je jisté, že potřebuje nějakou instanci analýzy, analýzy touhy mas, ale to není žádný vnější aparát syntézy. Osvobozená touha znamená, že touha opouští slepou uličku soukromého individuálního fantasmatu: nejde o to, adaptovat ji, socializovat ji, disciplinarizovat, nýbrž napojit tak, aby její proces nebyl v sociálním těle přerušován a aby mohla produkovat kolektivní výpovědi. To, oč jde, není autoritativní unifikace, nýbrž spíše cosi jako nekonečné rojení: touhy ve školách, továrnách, čtvrtích, školkách, vězeních atd. Nikoli uhlazovat či totalizovat, nýbrž napojit se na body nerovnováhy. Pokud zůstaneme u alternativy bezmocné spontaneity anarchie a byrokratického a hierarchického kódování politické strany, osvobození touhy není možné.

Actual: Myslíte si, že se kapitalismus ve svých počátcích dokázal ujmout sociálních tužeb?

Gilles Deleuze: Ovšem, kapitalismus vždy byl a je obrovský stroj touhy. Tok peněz, výrobních prostředků, lidské síly, nového zboží, to všechno pochází z touhy v pohybu. Stačí zkoumat všechny nahodilé okolnosti, které jsou u počátku kapitalismu, a vidíme, do jaké míry vycházel vsříc touhám a jak byla jeho infrastruktura, dokonce i jeho ekonomie neoddělitelná od fenoménů touhy. A rovněž je třeba dodat, že i fašismus se „ujal sociálních tužeb“, včetně touhy po represí a smrti. Lidé horovali pro fašismus, pro krásný fašistický stroj. Pokud ale vaše otázka znamená: byl kapitalismus ve svých počátcích revoluční, spadala někdy průmyslová revoluce jedno s revolucí sociální?, potom odpověď zní: nikoli, to si nemyslím. Od svého narození byl kapitalismus spjat s divokou represí, hned měl svou organizaci moci a svůj státní aparát. Ano, kapitalismus s sebou nesl rozklad předchozích kódů a moci. Ale v mezerách předchozích režimů hned buď doval páky své moci, včetně své státní moci. Vždycky je to tak: pokrok nikdy není příliš pokrokový. Ještě než se ustaví nějaká sociální formace, jsou tu vždy již její nástroje vykořisťování a represe, zprvu sice běží na prázdno, ale jsou nachystány na plný provoz. První kapitalisté jsou jako draví ptáci, kteří vyčkávají. Vyčkávají na to, až se setkají s pracujícím člo-

věkem, který k nim přijde po cestách, jimiž uniká z předchozího systému. To je také celý smysl toho, co se nazývá původní akumulace.

Actuel: Mně se ale naopak zdá, že nastupující buržoazie snila a revoluci a připravovala ji po celé osvicenské století. Ze svého hlediska byla „revoluční třídou skrz naskrz“, protože svrhla ancien régime a dostala se k moci. A i bez ohledu na paralelní hnutí na venkově a v předměstích je buržoazní revoluce revoluce, kterou provedla buržoazie – obě slova nelze od sebe odlišit. A pokud ji tedy posuzujeme podle socialistických utopii 19. a 20. století, pak do ní anachronicky vnášíme kategorii, která tehdy neexistovala.

Gilles Deleuze: To, co říkáte, je zase opakováním určitého marxistického schématu. V jistém okamžiku dějin je buržoazie revoluční, dokonce bylo, je nezbytné projít stadiem kapitalismu, stadiem buržoazní revoluce. To je stalinské hledisko, ale nedá se brát vážně. Jakmile se jedna společenská formace vyčerpala a všude se rozpadá, všelicos se dekoduje, do pohybu se dávají všechny možné typy nekontrolovaných toků, čehož příkladem jsou takové fenomény „deteritorializace“ jako migrace venkovanů feudální Evropy. Buržoazie prosazuje nový ekonomický i politický kód, tedy si můžeme myslet, že je revoluční. Nic takového. K velmi hlubokým závěrům v této věci dospěl Daniel Guérin v souvislosti s francouzskou revolucí roku 1789.¹ Buržoazie měla vždy jasno, kdo je její skutečný nepřítel. Jejím skutečným nepřitelem nebyl předchozí systém, nýbrž to, co se vymykalo kontrole předchozího režimu a co si ona vytkla za cíl ovládnout. Buržoazie sama vděčí za svou sílu rozkladu starého systému; tuto sílu však mohla uplatňovat jen tehdy, pokud se jejím nepřítelem nestali všichni revolucionáři starého systému. Buržoazie nikdy nebyla revoluční. Její konání vedla revoluce. Buržoazie však manipulovala, kanalizovala a potlačovala obrovské pužení lidové touhy. Lidé u Valmy pochodovali za svou smrtí.

Actuel: Určitě pochodovali za svou smrtí u Verdunu.

Félix Guattari: Ano, ale právě to nás zajímá. Odkud pochází toto vzepětí, tento tlak, tento entuziasmus, který nelze vysvětlit nějakou sociální racionalitou, který je však odchylován, podchycován mocí, sotva se zrodí? Ne-

¹ D. Guérin, *La Révolution française et nous*, nové vyd., F. Maspéro, Paris 1976. Stov. též *La lutte des classes sous la Première république: 1793-1797*, nové vyd., Gallimard, Paris 1968. (Pozn. vyd.)

lze vysvětlit revoluční situaci prostou analýzou zájmů v dané době. V roce 1903 debatuje ruská sociálně-demokratická strana o spojenectvích, o organizaci proletariátu, o úloze avantgardy. A zatímco se tváří, že připravuje revoluci, zničehonic se přes ni převálí události z roku 1905 a musí nahonem nastupovat do rozjetého vlaku. Krystalizace touhy v širším sociálním měřítku se odehrává na základě nepochopitelných událostí. Totéž v roce 1917. A politické zase dohánějí rozjetý vlak a nakonec jej chytí. Avšak žádný politický směr se nedokázal a nechtěl ujmout úkolu takové organizace sovětu, který by reálně dovolil masám uskutečňovat své potřeby a své touhy. Byly uvedeny do chodu stroje zvané politické organizace, které fungují podle modelu, jak jej prezentoval Dimitrov na VII. sjezdu Internacionály – kolísání mezi lidovou frontou a sektářským ustupováním –, a který vede nakonec vždy ke stejnému represivnímu konci. To jsme viděli v roce 1936, v roce 1945 i v roce 1968. Tyto masové stroje již díky své axiomatice odmítají osvobozovat revoluční energii. Tato politika listivě drží v ruce rudý prapor, avšak je stejná jako politika prezidenta anebo kněžístva. Myslíme si, že to koresponduje s určitým postojem k touze, s hlubším chápáním „já“, osoby, rodiny. A odtud i velmi jednoduché dilema: buď dospějeme k novému typu struktur, které nakonec vedou ke splnění kolektivní touhy a revoluční organizace; anebo budeme pokračovat současným směrem a od jedné represe k druhé budeme postupovat k fašismu, vzhledem k němuž budou Hitler i Mussolini směšné figúrky.

Actuel: Jaká je tedy povaha této základní, hluboké touhy, která patrně ustavuje člověka vůbec i člověka společenského a která je neustále zrazována? Proč se nechává investovat do ústrojí dominantního stroje, která jsou k sobě navzájem ve vztahu antinomie, a přesto se jedno podobá druhému? Znamená to, že tato touha může jen náhle vybuchovat, aniž by to mělo nějaký následek pro budoucnost, anebo může být jen permanentně zrazována? Neustoupím a znovu se budu ptát: je možné, že bychom se někdy v dějinách setkali s nějakým kolektivním a trvalým výrazem osvobozené touhy, a jakým způsobem by se to mohlo stát?

Gilles Deleuze: Kdybychom to věděli, nemluvili bychom o tom, ale hned bychom konali. Jak již řekl Félix: revoluční organizace musí být organizací válečného stroje, a nikoli státního aparátu, analyzátoru touhy, a nikoli nástrojem vnější syntézy. V celém sociálním systému vždy existují únikové linie; tedy i bariéry, které tomuto úniku brání, anebo (což ale

není totiž) zárodečné aparáty, které je integrují, odchylují a zastavují nějakým novým systémem, který se teprve připravuje. Z této perspektivy by bylo třeba analyzovat křížové výpravy. Nicméně kapitalismus je ve všech ohledech zcela specifické povahy: jeho únikové linie nejsou jen nesnáze, s nimiž se setkává, nýbrž jsou to podmínky jeho chodu. Je ustaven obecným dekodováním všech toků, toku bohatství, toku práce, toku řeči, toku umění atd. Netransformoval nějaký kód, nýbrž vytvořil cosi jako počitatelnost, axiomatiku dekodovaných toků, což je základ jeho ekonomie. Navazuje k sobě únikové linie a postupuje kupředu. Neustále rozšiřuje své vlastní hranice a znovu a znovu se ocitá v situaci, kdy je třeba na nových hranicích ucpávat nové únikové cesty. Nevýřešil žádný ze svých základních problémů, dokonce ani nedokáže předvídat roční nárůst oběžíva v nějaké zemi. Neustále překračuje své hranice, jež se vzápětí jeví ve větší dálce. Ocitá se v překerních situacích ve vztahu k vlastní produkci, sociálnímu životu, demografii, své periférii, na které je třetí svět, k vlastním vnitřním oblastem atd. Místa unikání jsou všude, protože vznikají z přesouvání hranic kapitalismu. Není pochyb o tom, že revoluční únik (aktivní unikání, to, o němž mluví Jackson, když říká: „pořád utíkám, ale při útěku hledám nějakou zbraň...“) není totéž, co jiné způsoby unikání, schizo-unikání, toxiko-unikání. Je to problém marginalit: je třeba, aby se všechny únikové linie propojily v revoluční rovině. V kapitalismu tedy únikové linie nabývají nového charakteru a stejně tak v něm vznikají i revoluční potenciály nového typu. Jak vidíte, nějaká naděje by tu snad byla.

Actuel: Zmínil jste křížové výpravy: je to pro vás jeden z prvních západních projevů kolektivní schizofrenie...

Félix Guattari: Křížové výpravy skutečně byly mimořádným schizofrenickým hnutím. V době beztak již schismatické a zmatené měly pojednou tisíce a tisíce lidí až po krk života, který vedli, všude se objevovali příležitostní kazatelé a celé vesnice se dávaly na pochod. Teprve potom se poděšený papežský úřad pokusil dát nějaký cíl tomuto pohybu a zaměřit jej ke Svaté zemi. Tato strategie měla dvojitý výhodu: bylo možné zbavit se potulných band a posílit křesťanské základny na Blízkém východě, které ohrožovali Turci. Ne vždy se to podařilo: benátská křížová výprava se ocitla v Konstantinopoli, křížová výprava dětí se odchýlila do jižní Francie a záhy se stala nepopulární. Děti na křížovém tažení obsadily a vypálily celé

vesnice, takže je nakonec musela zastavit pravidelná armáda; buď je zabíjeli, anebo prodávali jako otroky...

Actuel: Je možné hledat tu nějakou paralelu se současnými hnutími, například s komunitami či životem „na cestě“, kterým se uniká továrnám a úřadům? Najde se nějaký papež, který je usměrní? Revoluce Ježíše Krista?

Félix Guattari: Někjaké převzetí tohoto pohybu křesťanstvím není nemožné. Do jisté míry je to realitou ve Spojených státech, méně v Evropě a ve Francii. Avšak ve skrytu se tak děje formou příklonu k přírodě, to jest na základě představy, že by bylo možné vymanit se z produkce a kdesi stranou založit nějaké malé společenství, jako bychom již nebyli všichni poznamenáni a ze všech stran obklopeni systémem kapitalismu.

Actuel: Jakou úlohu v naší zemi ještě připsujete církví? Až do 18. století byla církev v západní společnosti centrem moci, byla vazbou i kostrou sociálního stroje až do vzniku národního státu. Dnes, když ji technokracie připravila o tuto podstatnou funkci, se zdá, že i ona bloudí, protože je rozdělena a nemá žádně zakotvení. Lze si tedy klást otázku, zda církev, která se ocitla pod tlakem progresivních katolických hnutí, nemá méně konfesijní ráz než některé politické organizace?

Félix Guattari: A co ekumenismus? Není to způsob, jak se znovu postavít na nohy? Církev nikdy nebyla silnější. Není důvod klást proti sobě církev a technokracii: existuje rovněž technokracie církve. Křesťanství a pozitivismus se spolu v dějinách vždy dobře snašely. Motor rozvoje pozitivních věd byl křesťanský. Není možné říkat, že psychiatrii nahradil kněz. Stejně jako není možné říkat, že kněz nahradil policajta. Při represii je zapotřebí všech. V křesťanství se stala archaickou jeho ideologie, nikoli ale jeho organizace moci.

Actuel: Obrátíme se ještě k tomuto dalšímu aspektu vaší knihy: ke kritice psychiatrie. Lze říci, že Francie je již pod dohledem psychiatrie i na lokálních úrovních – a kam až sahá její působení?

Félix Guattari: Struktura psychiatrických ústavů je v zásadě státní a z psychiatrií se stali funkcionáři. Stát se dlouho spokojoval politickou donucováním a bezmála sto let nedělal nic. Muselo přijít Osvození, aby se projevily nějaké známky neklidu: první psychiatrická revoluce, otevření nemocnic, svobodně přístupná péče, institucionální psychoterapie. To vše

vedlo k utopické politice „střediskové“ péče, která spočívala v tom, že se omezil počet internací a že se celé týmy psychiatrů vydávaly mezi lid jako misionáři do pralesa. Ale tato reforma si nezáskala přílišnou důvěru, bylo v ní málo vůle, a proto uvázla: zbylo jen pár modelových středisek kvůli oficiálnímu návštěvám a tu a tam pár nemocnic v méně rozvinutých oblastech. Míříme k velké krizi, stejně, jako je krize univerzity, ke katastrofě na všech úrovních: po stránce vybavení, školení personálu, terapeutických metod atd.

Naopak s velkým úspěchem se setkala institucionální péče o dětství. Iniciativa se zde vymanila z rámce státu a jeho financování a přešla do rukou různých sdružení, například asociace rodičů a ochrany dětí. Tato zařízení se začala množit, protože byla subvencována úřadem sociálního zabezpečení. Dítěte se okamžitě ujímá síť psychologů, od svého třetího roku je evidováno a sledováno. Podobné řešení lze očekávat i na poli psychiatrie dospělých. Tváří v tvář této slepé uličce se stát bude pokoušet denacionalizovat instituce ve prospěch těch, jež jsou řízené zákonem z roku 1901 a kterými manipulují politické síly a reakční uskupení rodin. Směřujeme k psychiatrickému dohledu nad Francií, pokud současná krize neosvobodí své revoluční potenciály. Všude se daří krajně konzervativní politice v podobě plytké transpozice oidipovských schémat. V zařízeních pro děti se ředitel říká „strýčku“ a ošetřovatelce „maminko“. Kdysi jsem dokonce zaslechl, že skupiny, které se věnují hraní, se řídí materským principem, důlní otcovským. Středisková psychiatrie se jeví jako pokrok, protože otevřela nemocnici. Pokud to však znamená uzavřené útulky. Je to jako psychoanalýza: funguje to mimo zdi, ale je to ještě horší, mnohem nebezpečnější jako represivní síla.

Gilles Deleuze: Uvedu příklad. Žena přichází ke konzultaci. Vysvětluje, že bere utišující prostředky. A potom řekne: „Chápejte, mám vzdělání, studovala jsem, ráda čtu, a najednou to přijde, začnu plakat. Nemohu vydržet v metru. A jakmile něco začnu číst, hned pláču... Dívám se na televizi, dívám se na obrázky z Vietnamu: je to nesnesitelné...“ Lékař na to nic neříká. A žena pokračuje: „Trochu jsem pracovala pro hnutí rezistence: fungovala jsem jako poštovní schránka.“ Lékař ji žádá, aby mu to vysvětlila. „Ach ano, vy to nechápete? Například jsem zašla do kavárny a zeptala se: máte tu něco pro Reného? A dostala jsem dopis, abych ho předala.“ Lékař

zaslechne „René“ a probeře se: „Proč říkáte René?“ To je poprvé, kdy jí položí nějakou otázku. Dosud mluvila o metru, o Hirošimě, o Vietnamu, o tom, jak to na ni tělesně působí, jak jí to rozplácě. Ale lékař se pouze zeptá: „Hledme, René... Co to pro vás znamená?“ René, tedy někdo, kdo je „re-né“, znovu zrozený? renesance? Rezistence (hnutí odporu) lékaři nic neříká; ale „renesance“ okamžitě přivolá univerzální schéma, archetyp: „Vy se chcete znovu narodit.“ Lékař je doma, kruh se konečně uzavřel. A ženu nutí, aby mluvila o svém otci a matce.

Toto je podstatný aspekt naší knihy, aspekt naprosto konkrétní. Psychiatrii ani psychoanalytici nikdy nevěnovali pozornost deliriu. A přitom by stačilo naslouchat tomu, kdo blouzní: sužují mne Rusové, Číňani, nemám sliny, kdosi v metru mne sodomizoval, všude kolem je spousta mikrobů a spermat. Je to vina Frankova, vina Židů, vina maoistů: blouznění zasahuje celé sociální pole. Proč by se to nemělo týkat sexuality subjektu, jeho vztahu k ideji Číňana, bělocha, černocho? Ke křížáckým výpravám, k civilizaci, k metru? Psychiatrii ani psychoanalytikové o tom nikdy neslyšeli, jsou v defenzivě, protože jejich pozice se nedá bránit. Rozbíjejí obsah nevědomí prefabrikovanými větami: „Mluvíte o Číňanech, ale co váš otec? – Ne, on není Číňan. – Tak tedy máte čínského milence?“ Něco podobného jako represivní potřeba soudce Angely Davisové, který tvrdil: „Její chování lze vysvětlit jen tím, že byla zamilovaná.“ Ale co když libido Angely Davisové bylo libido sociální, revoluční? A co když byla zamilovaná, protože to byla revolučníárka?

Psychiatrium a psychoanalytikům tedy chceme říci toto: nevíte, co je to delirium, nic jste nepochopili. Má-li naše kniha nějaký smysl, pak spočívá v tom, že přichází v okamžiku, kdy mnoho lidí cítí, že psychoanalytický stroj už nepracuje, a kdy celá jedna generace má už po krk hotových schémat – Oidipa a kastrace, imaginárna a symbolična –, která systematicky zastírají sociální, politický a kulturní obsah každé duševní poruchy.

Actual: Schizofrenii spojujete s kapitalismem, to je skutečný základ vaší knihy. Vyskytují se případy schizofrenie i v jiných společnostech?

Félix Guattari: Schizofrenie je neoddělitelná od kapitalistického systému, který se sám chápe jako únik: jako exkluzivní choroba. V jiných společnostech vypadají útek a marginalita jinak. Asociální jedinec takzvaných primitivních společností není internován. Vězení a útulky jsou nedávne vynálezy. Takový jedinec je pronásledován, žije ve vyhnanství na okraji

vesnice a tam i umírá, pokud se mu nepodaří začlenit se do sousední vesnice. Ostatně každý systém má svou specifickou nemoc: hysterie charakterizuje primitivní společnost, depresivně-paranoidní mánie velké říše... Kapitalistická ekonomie postupuje dekodováním a deterritorializací: má své extrémní nemocné, to jest schizofreniky, kteří se do krajnosti dekodují a deterritorializují, ale má také své krajní důsledky, to jest revolucionáře.

PĚT TEZÍ K PSYCHOANALÝZE

V souvislosti s psychoanalýzou bych chtěl přednést pět tezí. První je tato: psychoanalýza dnes představuje jisté politické nebezpečí, jež je jí vlastní, a odlišuje se od implicitního nebezpečí někdejší psychiatrické nemocnice. Ta je místem lokalizované internace; naopak psychoanalýza funguje v otevřeném prostoru. Psychoanalytik zaujímá v jistém smyslu stejnou pozici jako obchodník ve feudální společnosti podle Marxe: funguje v otevřených pórech společnosti, a to nejen v rovině privátních ordinací, nýbrž i v rovině škol, institucí, v rovině sektorů atd. Toto fungování nás zasazuje do zvláštní situace s ohledem na psychoanalytický projekt. Pravda je, že psychoanalýza nám říká spousta věcí o nevědomí, avšak vždy nějak jen proto, aby je redukovala, rozbila, odmítla, pochopila jako svého druhu parazita vědomí. Lze říci, že psychoanalýza čelí ze svého pohledu příliš mnoha touhám. Svědčí o tom freudovské pojetí dítěte a polymorfní perverze: je tu příliš mnoho tužeb. Pro nás naopak tužeb nikdy není dost. Nejde o to, abychom tou či onou metodou redukovali nevědomí, nýbrž chceme nevědomí produkovat: neexistuje nevědomí, které by již bylo zde, nevědomí je třeba produkovat, a je třeba produkovat je politicky, sociálně, historicky. Otázka tedy zní: kde, v jakých okolnostech, ve prospěch jakých událostí může existovat něco takového jako produkce nevědomí? Produkcí nevědomí rozumíme právě produkování touhy v sociálním historickém poli čili vymořování výpovědi a způsobu vypovídání nového typu.

Druhá teze: psychoanalýza je dovršený stroj, je konstituována tak, aby lidem bránila mluvit, tedy produkovat výpovědi, které by jim odpovídaly a které by odpovídaly skupinám, s nimiž se cítí být spřízněni. Jakmile začneme analýzu, máme pocit, že mluvíme. Ale ať mluvíme, jak chceme, analytický stroj je sestaven tak, aby potlačoval podmínky opravdového vypovídání. Cokoli říkáme, prochází určitým turniketem, interpretačním strojem a pacient se nikdy nemůže dostat k tomu, co by chtěl skutečně říci. Touha či delirium (což je v zásadě totéž), touha-delirium je ze své povahy libidinální obsah celého historického pole, celého sociálního pole. Člověk v deliriu blouzní o třídách, národech, rasách, masách, vzbouřeních.